

Sammanfattning

Sedan 1971 har årliga undersökningar av skolungdomars alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffringsvanor genomförts. Undersökningarna har utförts på riksrepresentativa urval i årskurs 9. Fram till och med 1983 deltog årligen även elever i årskurs 6 och därefter har dessa studerats vartannat år. Sedan 2004 deltar även gymnasiets årskurs 2. Undersökningarna har genomförts som anonyma gruppenkäter i klassrummen. I 2005 års undersökning deltog 3 181 elever från årskurs 6, 5 372 från årskurs 9 och 4 542 från gymnasiets årskurs 2. Bortfallet uppgick till 9, 15 respektive 19 procent.

Alkoholvanor var relativt oförändrade bland pojkarna i årskurs 9 under början och mitten av 1970-talet, medan flickorna ökade sin konsumtion under samma period. Både bland pojkarna och flickorna minskade andelen alkoholkonsumenter under större delen av 1980-talet och uppgick till ca 75 procent i slutet av det decenniet. Under 1990-talets första hälft noterades en svag uppgång av andelen alkoholkonsumenter både bland pojkarna och flickorna i årskurs 9. Därefter har andelen, med undantag för enstaka år, minskat.

I årskurs 6 har utvecklingen varit likadan som i årskurs 9, men med pojkarna på en något högre nivå än flickorna. Andelen konsumenter var relativt hög i början på 1970-talet för att sedan minska. I början av 1990-talet skedde en viss ökning och andelen alkoholkonsumenter låg sedan tämligen stabil till slutet av 1990-talet för att under de första åren av 2000-talet åter minska.

I gymnasiets årskurs 2 var andelen alkoholkonsumenter något fler än i årskurs 9. Det var något färre alkoholkonsumenter bland flickorna 2005 jämfört med 2004, men skillnaderna var relativt små.

Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av folköl, starköl, blanddrycker, vin och sprit mätt i ren alkohol (100%) visar att sprit och starköl svarar för den största delen av niondeklassarnas alkoholkonsumtion. Folkölens andel utgjorde drygt en tredjedel av konsumtionen vid 1990-talets slut men har sedan dess minskat kraftigt (ca 9% 2005). Såväl pojkarnas som flickornas totala konsumtion ökade fram till början av 2000-talet. Flickornas konsumtion har fortsatt att öka något, medan pojkarnas har minskat och könsskillnaden har aldrig varit så liten som i den senaste undersökningen.

Alkoholkonsumtionen i årskurs 6 är mycket begränsad. Den var emellertid relativt hög i början av 1970-talet. Konsumtionen minskade sedan till början av 1980-talet, för att under 1990-talet öka något fram till millennieskiftet.

Sedan början av 2000-talet har årskurs 6 elevernas alkoholkonsumtion åter minskat.

Skillnaden mellan gymnasieeleverna och eleverna i årskurs 9 var störst bland pojkarna. Gymnasiepojkarna drack nära dubbelt så mycket som pojkarna i årskurs 9. År 2005 uppgav eleverna i gymnasiet en något högre konsumtion än 2004, men skillnaderna var relativt små.

Drygt 40 procent av eleverna i årskurs 9 har aldrig varit berusade. En dryg tredjedel uppger att de upplevde sin första berusning vid 13–14 års ålder, dvs någon gång i årskurs 7 eller 8. Det är mycket få elever som varit berusade före 13 års ålder.

Andelen elever i årskurs 6 som har druckit så mycket alkohol att de känt sig berusade har minskat sedan de första undersökningarna. I början av 1970-talet uppgick andelen till knappt 20 procent och i 2005 års undersökning var motsvarande siffra ca 7 procent.

I årskurs 2 på gymnasiet var det endast 16 procent av eleverna som uppgav att de aldrig varit berusade.

Rökning var betydligt vanligare under början av 1970-talet än det är idag. I årskurs 9 minskade andelen rökare under 1970-talets andra hälft. 1983 ändrades rökfrågans formulering. Därefter ökade andelen rökare fram till omkring 1989, för att sedan minska. 1997 omformulerades rökfrågan åter, vilket medförde att fler uppgav att de röker. Andelen rökare var sedan relativt konstant fram till början av 2000-talet, för att därefter minska i de senaste årens undersökningar. Fler flickor än pojkar är rökare, men ser man till den totala tobakskonsumtionen (rökning och/eller snusning) försvinner emellertid könsskillnaden.

Även bland eleverna i årskurs 6 har andelen rökare minskat jämfört med 1970-talet (ca 15% 1971 och ca 3% 2005). Liksom rökning är också snusning mycket ovanligt i årskurs 6.

Det var något fler rökare i gymnasiets årskurs 2 jämfört med årskurs 9. Skillnaderna mellan pojkarna och flickorna vad gäller andelen rökare var ungefär lika stor i gymnasiet som i årskurs 9. Även på gymnasiet försvann könsskillnaderna när man såg till den totala tobakskonsumtionen.

Andelen elever i årskurs 9 som någon gång använt narkotika minskade betydligt under 1970- och 1980-talen. År 1989 låg andelen som använt narkotika på sin lägsta nivå (3%), men ökade därefter kontinuerligt fram till år 2001 (ca 10%). I de senaste undersökningarna har andelen som använt narkotika varit lägre och år 2005 var det 7 procent som uppgav att de använt narkotika.

På motsvarande sätt har attityden till narkotika förändrats också bland dem som aldrig prövat. I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet var det fler som uppgav att de haft möjlighet att pröva än det varit sedan början på 1970-talet. En minskning bland pojkarna och flickorna i årskurs 9 kan emellertid ses de senaste åren (ca 20% 2005).

Under hela mätperioden har det varit ytterst få elever i årskurs 6 som någon gång prövat narkotika (1% 2005). Även andelen elever som uppgav att de haft möjlighet att pröva narkotika var betydligt lägre i årskurs 6 jämfört med årskurs 9 (ca 4% 2005). Bland pojkarna har andelen som haft möjlighet att pröva narkotika minskat de senaste åren.

Det var en större andel pojkar än flickor som prövat narkotika i gymnasiets årskurs 2 (17 respektive 13% 2005). Erfarenheten av narkotika var påtagligt större i gymnasiet 2005 jämfört med eleverna i årskurs 9. Det var även fler som haft möjlighet att pröva narkotika i gymnasiet jämfört med årskurs 9 (ca 34 respektive ca 22%).

Andelen elever som sniffat var under flera år i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet tämligen stabil runt 6 procent (flickorna något lägre). År 1995 hade andelen bland pojkarna emellertid ökat till 12 procent och därefter låg den kvar kring 10 procent. Sedan år 2000 tycks dock värdena ha stabiliserats på en något lägre nivå och i den senaste undersökningen var det 7 procent av pojkarna och 8 procent av flickorna som uppgav att de sniffat.

Relativt få elever i årskurs 6 hade någon erfarenhet av att sniffa. Bland pojkarna uppgick andelen till 3 procent och bland flickorna till 2.

Sniffning var ungefär lika vanligt i gymnasiets årskurs 2 som i årskurs 9 och det var något fler pojkar (8%) än flickor (5%) som sniffat.

I 1993 års undersökning infördes några frågor om dopning. Ytterst få av eleverna har rapporterat sådan erfarenhet. I 2004 års undersökning ändrades frågan om dopning för att enbart gälla användandet av anabola androgena steroider (AAS). Frågan är således inte helt jämförbar med tidigare år, men det kan ändå konstateras att skillnaden i svaren jämfört med tidigare år var liten och att två procent av pojkarna och en procent av flickorna uppgav att de använt AAS.

Dopning var relativt ovanligt även bland eleverna i gymnasiets årskurs 2. Bland pojkarna var de 2 och bland flickorna 1 procent som i den senaste undersökningen uppgav att de använt AAS.